

TURİZM DESTİNASYONLARINDA SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZMİN SÜRDÜRÜLEBİLİR REKABET AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yrd.Doç.Dr.Emel CAN*

ÖZET

Hızla küreselleşen dünyada her sektörde olduğu gibi turizm sektöründe de rekabet her geçen gün kendini daha fazla hissettirmektedir. Destinasyonlar arasındaki yoğun rekabet büyük ölçüde çevresel unsurlarla beslenen turizm sektöründe, çevresel duyarlılıkların da artmasıyla birlikte sürdürülebilirliği en önemli kavram haline getirmektedir. Çevresel sürdürülebilirlik söz konusu olduğunda destinasyon taşıma kapasitesi göz ardı edilmemesi gereken bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Taşıma kapasitesinin zorlanması sonucunda doğal ve toplumsal kaynakların zarar görmesi söz konusudur. En önemli seyahat nedenlerinden biri olan bozulmamış doğal çevre olduğu düşünüldüğünde sürdürülebilir rekabet avantajı sağlamanın yollarından biri kaynakların koruma kullanma dengesini sağlamaktır.

Önemli bir ekonomik değer yaratan turizmden daha fazla pay almak isteyen destinasyonlar, turizm seyahat eğilimlerindeki değişimleri dikkate alarak çevresel sürdürülebilirliği sağlamak zorundadırlar. Bu kapsamda bu çalışmada, destinasyonların çekicilik unsuru olan çevresel kaynaklar önemi ve sürdürülebilir rekabet ilişkisi ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Turizmin çevresel etkileri, Sürdürülebilir turizm, Taşıma kapasitesi, Sürdürülebilir rekabet avantajı

EVALUATION OF SUSTAINABLE TOURISM IN TOURISM DESTINATIONS IN TERMS OF SUSTAINABLE COMPETITIVENESS

ABSTRACT

As in all other sectors, competition in the tourism sector is gaining momentum within this rapidly globalizing world. The high competition between destinations has made sustainability the most significant concept in the tourism sector, which is largely fed by environmental factors, upon the increase in environmental awareness. When environmental sustainability is taken into consideration, destination carrying capacity appears as a factor not to be ignored. An overburdened carrying capacity means damage to natural and social resources. Considering the unspoiled natural environment as one of the leading incentives for travelling, we can say that protection-usage balance of resources is a good way of providing sustainable competitive advantage.

Destinations, which aim at receiving a bigger share from the economically precious tourism sector, needs to provide environmental sustainability bearing the changes in tourism-intended travelling tendencies in mind. Within this regard reflected to the present study, we have tried to reveal the relation between the importance of environmental resources, an appealing factor for destinations, and sustainable competitiveness.

Key Words: Environmental effects of tourism, Sustainable tourism, Carrying capacity, Sustainable competitive advantage

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Ezine Meslek Yüksekokulu, emelcan@comu.edu.tr

GİRİŞ

Turizm sektörü dünyadaki ekonomik, teknolojik ve siyasal değişimlere paralel olarak hızla gelişmekte ve ülke ekonomilerinde önemli bir yer almaktadır. Bu durum dünya turizm pazarından daha fazla pay alma çabası içinde olan destinasyonlar arasında rekabeti arttırmaktadır. Destinasyonların rekabetçi pozisyonlarını koruyabilmeleri ve sürdürülebilmeleri, turizm çekicilik unsurları olan çevresel kaynaklarını sürdürülebilirliğiyle mümkün olacaktır. Kültürel ve fiziki kaynakların korunması turizm ekonomisinde büyük bir önem taşımaktadır. Turizm, ekonomik, çevresel ve sosyal gelişmenin önemli bir nedeni olmakla birlikte kontrol edilmediğinde geri dönüşümü mümkün olmayan olumsuz etkileri de söz konusu olabilir. Bu nedenle turizm de temel amaç, kaynakların doğru kullanımı, gelişmenin sürdürülebilir olması ve bugünkü ve gelecekteki toplumların yaşam kalitesini iyileştirmek olmalıdır.

Özellikle alt yapılar da kapasite üstü zorlamalar, çevresel değerlerin yok olma tehlikesini de beraberinde getirecektir. Doğal ve kültürel değerlerin korunup geliştirilerek çekiciliğin devamını sağlamak olan sürdürülebilir turizm her geçen gün çevresel duyarlılığın belirleyici olduğu turizm talebinin destinasyona yönlendirilmesinde de etkili olacaktır. Çevreye bilincinin gelişmesiyle çevreye daha duyarlı olan turizm tüketicisi, duyarlılıklarının karşılığını beklemektedir. Günümüzde çevresel kaynakların sürdürülebilirlik anlayışıyla yönetilmesi ve pazarlanması destinasyonlar açısından rekabet avantajı için gerekli görülmektedir.

TURİZM VE ÇEVRE İLİŞKİSİ

Son dönemlerde küreselleşmenin hızlanması ve sanayileşmenin artmasıyla birlikte özellikle gelişmiş ülkelerde hayat standartları yükselmiş ve artan tüketim eğilimi sonucu çevresel bozulma daha da artmıştır (Mebratu 1998: 493). Bu durumdan en çok etkilenen sektörlerin başında turizm gelmektedir. Turizm, diğer ekonomik sektörlere göre çevresel kaynakları en çok kullanan sektördür (Tuna 2007:17). Bunun yanında, turistik talebi yönlendiren etkenlerin başında destinasyonun sahip olduğu çevresel kaynaklar gelmektedir. Bu kaynakların zenginliği, destinasyona turisti çeken bir avantaj olarak değerlendirilirken, bu kaynaklar üzerinde herhangi bir bozulma, destinasyonu çekim merkezi olmaktan uzaklaştırmaktadır (Kahraman ve Türkay 2009:40). Başarılı bir turizm için temiz, düzenli ve sağlıklı bir çevreye ihtiyaç vardır. Çevre ve turizm etkileşiminde turizmin sürdürülebilirliği ancak çevre kalitesinin sağlanmasıyla mümkün olabilir (Dal 2007:71)

Çevre, insanların hem diğer canlılarla karşılıklı ilişkilerini hem de birbirleri ile olan ortaya koydukları ekonomik, sosyal, kültürel, tarihsel, vb. yapıları kapsamaktadır (Kahraman, Türkay 2009: 20) ve insan yaşamını koşullandıran doğal ve yapay öğeleri ifade eder. İnsan toplu yaşama geçişle birlikte içinde yaşadığı çevreyi ve doğal kaynakları olabildiğince fazla oranda kullanabilmenin yollarını aramıştır. Bunun sonucunda kendiliğinden var olan doğaya karşı, bu doğanın yeniden üretildiği ve insan emeğinin ürünü olan yeniden üretilmiş ikinci doğa oluşturulmuştur (Tuna 2007: 16). Kahraman ve Türkay (2009) çevreyi kısaca “yaşanabilecek ortam” olarak tanımlayarak çevrenin alt grupları ve bileşenlerinin fiziki çevre ve toplumsal çevre olarak açıklamakta, bunlardan fiziki çevreyi doğal çevre ve yapay (insan yapımı) çevre olarak ikiye ayırmaktadır. Akış (1999) ise, turizm sektörünün kullanarak bir talep ögesine dönüştürdüğü belli başlı üç çevresel kaynaktan bahseder. Bunlar; doğal kaynaklar (deniz kıyıları, ormanlık alanlar, ulusal parklar vb.), insan yapısı kaynakları (tarihi kent dokuları, arkeolojik alanlar vb), sosyo-kültürel kaynaklar (yeme-içme, merasim vb. örf ve adetler). Lerner vd., (2000: 81) ise benzer şekilde turizm kaynaklarını ortaya çıkışlarına göre doğal ve geliştirilmiş kaynaklar olarak ele alınabileceğini belirtmektedir.

Turizmin doğal çevre kaynakları ile ilişkisi, çift yönlü bir ilişki şeklindedir. Bir yandan doğal çevre kaynakları turizm sektörü için temel girdiyi oluştururken, diğer yandan turizm faaliyetleri, doğal çevre kaynaklarının ekonomik faaliyetler amacıyla kullanılmasına yol açmaktadır. Başka türlü katma değer yaratamayacak ve atıl kalacak doğal çevre kaynakları, turizm faaliyetleri aracılığıyla ulusal ekonomiye gelir yaratmaktadırlar (Küçükaltan ve Yılmaz 2011:159).

Turizm çevre temeline dayanmakla birlikte yol açtığı hızlı ve kitlesel gelişim, çevre kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Mevcut arazi kullanımının değişmesi ile bazı bölgelerde özellikle tarımsal nitelikli topraklar kaybedilmektedir. Bitki örtüsü ve tüm doğal çevrenin tahribi, doğal çevreye uyumsuz yapılar ile kıyı şeridinin estetik yönden çirkinleşmesi ve işlevini yitirmesi ile sonuçlanmaktadır. Mevcut altyapının kaldıramayacağı kanalizasyon ve çöp sorunu ve bu atıkların denize boşaltılmasıyla ortaya çıkan kirlilik, tarihi alanların ve sit alanlarının tahribi, sosyal yaşam, adetler ve alışkanlıklar da değişiklikler ve bozulmalar gibi pek çok etkiye neden olmaktadır (Commission of the European Communities, 1993: 4).

Turizm faaliyetlerinin büyük bir kısmı çevrenin sunduğu kaynakların kullanılması ya da sunulması şeklinde gerçekleşmesi, turizm faaliyetlerinin çevreyi değişik şekillerde etkilemesi anlamına gelmektedir. Bu etkiler doğal, tarihi ve arkeolojik çevrenin tahrip edilmesi şeklinde olumsuz olabildiği gibi, bu değerlerin korunmasına yönelik önemli tedbirlerin alınması şeklinde olumlu etkilenme şeklinde de olabilmektedir. Bu karşılıklı etkileşim turizm ve fiziksel çevre ilişkisini ortaya koymaktadır (Kozak ve Kozak 2000: 104; Öztas 2002: 41).

Son yıllarda, çevreye duyarlı, seçici, kültürlü, çevre bilinci yüksek turizm talebinin artması, doğal kaynakların ve çevrenin korunması yönünde bir teşvik oluşturmakta, kişiler daha fazla yeşil alanlara ve doğal turistik ürünlere yönelmektedir (Swarbrooke vd., 2001:226). Bu niteliklere sahip turistler, turistik kaynakların korunması ve geliştirilmesi konusunda daha duyarlı olmakta ve bu kaynaklardan daha uzun süre faydalanabilmek için kaynakların korunması ve geliştirilmesi gereken maliyetlere katlanmaya gönüllü olmaktadır (Gösling, 1999:315).Turizmin ekonomik, çevresel ve sosyal gelişme açısından önemli olması nedeniyle, gelişmenin sürdürülebilir olması, kaynakların doğru kullanılması ve bugünkü olduğu kadar gelecek nesillerin de yaşam kalitesini dikkate alması kaçınılmazdır.

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KAVRAMI

Sürdürülebilirlik kavramı, ekonomik gelişmenin çevresel kaynak ve değerlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması prensibine dayanmaktadır. Sürdürülebilirlik kavramı turizme uygulandığında, turizm kaynaklarının tüketilmeden, kirletilmeden ve tahrip edilmeden gelecek nesillerin de kullanabilmesini sağlayacak şekilde kullanılmasının düzenlenmesi olarak ifade edilebilir (Birkan 2001: 17). Aşırı ve özensiz kullanım sonucu kaynakların gördüğü zarar turizmin geleceğini de tehdit eder nitelikte bir seyir izlemektedir. Sürdürülebilirlikten bahsederken yenilenebilir ve yenilenemeyen kaynakları ayırt etmek önemlidir. Yenilenebilir kaynaklar kullanılabilen ve sonrasında da yerine yenisi konulabilen kaynaklar iken yenilenemeyen kaynaklar bir kere kullanıldıktan sonra yerine yenisini koymanın mümkün olmadığı kaynaklardır.Dolayısıyla yenilenemeyen kaynakların korunması büyük önem arz etmektedir (Davidson and Maitland 1997:101). Sürdürülebilirlik bugün kadar yarını da dikkate almaktır.

Middleton ve Hawkins (1998) sürdürülebilirliği “İnsan nüfusunun faaliyetleri ile doğal, sosyal ve kültürel çevreleri arasında uyumun bulunduğu bir denge durumu” olarak tanımlamıştır. Coccossis’e (1996) göre ise sürdürülebilirlik “insan faaliyetlerinin çevresel kaynaklar

üzerindeki etkilerinden doğan ve uzun dönemde ortaya çıkan ekonomik, sosyal ve çevresel olumsuzlukların önüne geçmeyi amaçlayan yaklaşımlar bütünüdür”. Turizm açısından sürdürülebilirlik ise, turizm kaynağı olan doğal, tarihi, kültürel sosyal ve estetik değerlerin korunup geliştirilerek, çekiciliklerinin devamını sağlamasını ifade eder. Sürdürülebilir turizm; sektörün önemli girdileri olan doğal ve yapay çevreyi, insan kaynaklarını olumsuz etkilemeksizin turist kapasitesini arttırmayı ve turistik ürünlerin kalitesini yükseltmeyi amaçlar. Sürdürülebilir turizm turizme kaynak olan bölgesel ve yerel çekiciliklerin korunup geliştirilerek devamlılığını sağlamak olarak ifade edilebilir (Avcıkurt, 2003).

WTO (1998)ise, sürdürülebilir turizmi; “insanın etkileşimde bulunduğu veya bulunmadığı çevrenin bozulmadan ve değiştirilmeden korunarak, kültürel bütünlüğün, ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaşamı sürdüren sistemlerin sürdürüldüğü ve aynı zamanda tüm kaynakların ziyaret edilen bölgedeki insanların ve turistlerin ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçlarını doyuracak şekilde ve gelecek nesillerin de aynı ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri biçimde yönetildiği bir kalkınma şeklidir. Sürdürülebilir turizm kalkınması, turizm sektöründe yer alan ev sahipleri ile turist kesimlerinin ihtiyaçlarının, bugün var olan kaynakların, gelecekte değerlerinin korunarak uzun süreli ve kesintisiz şekilde karşılanmasıdır” şeklinde tanımlamaktadır. Kuntay (2004) ise sürdürülebilir turizmi, gelecek için perspektiflerin geliştirildiği, turistlerin ve ağırlayan bölgenin güncel ihtiyaçlarını yerine getirdiği, yaşayan, canlı sistemlerin, biyolojik çeşitliliğin, temel ekolojik süreçlerin ve kültürel bütünlüğün göz önüne alınarak estetik, sosyal, ekonomik ihtiyaçlarla birlikte tüm kaynakların yönetiminin bütünleştirildiği bir turizm anlayışı olarak ifade etmiştir. Sürdürülebilir turizm, turizme kaynak olan bölgesel ve yerel çekiciliklerin korunup geliştirilerek devamlılığını sağlamak olarak ifade edilebilir (Avcıkurt, 2003). Sürdürülebilir turizm tanımında yer alan ortak öğeler; doğal ve insan yapımı kaynakların optimum biçimde uzun süreli kullanımı, insan yerleşimi dokusunun korunması, ekonomik ve sosyal eşitlik, kalite kavramına bağlılık ve sosyal katlımdır (Demir ve Çevirgen 2006:4).

Sürdürülebilir turizmin ana kaynağının doğal, kültürel, sosyal, tarihi ve çevresel kaynaklar olduğu bilinci ile turizm endüstrisi, turistler, çevre ve ziyaret edilen arasındaki karmaşık ilişkiler sonucu ortaya çıkan sorunları azaltmaya çalışan bir yaklaşımdır. Turizmin sürdürülebilirliğine sebep olan değerlerin bilinmesi, korunması, geliştirilmesi ve çekiciliğinin gelecekte de devamlılığının sağlanması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda sürdürülebilir turizm, sektörü besleyen doğal çevre ve insan kaynaklarını olumsuz yönde etkilemeden, turizm kapasitesini ve turizm ürünlerinin kalitesini arttırmaktır (Cronin 1990:13).

Kültürel ve doğal kaynakların hızlı bir şekilde zarar görmeye devam etmesi durumunda turizmin temelini oluşturan birçok kaynak yok olacaktır (Eser ve Dalgın 2011:153) Turizmin, ağırlıkla doğal kaynaklara dayalı olması, sürdürülebilir büyüme fikrine çok uygun düşmektedir. Turizmin gelişiminin sürdürülebilir olabilmesi için; politikaların uyum ve düzenini, büyüme sınırlamalarının kabul edilirliliğini ve uzun süreli bir vizyonun var olması gibi ön koşulları, planlamanın ilk safhalarında belirlemek gerekmektedir (Ahn vd. 2002:2).Turizmin gelişmesinin gerçekleşmesinde en önemli faktör, korumadır. Sürdürülebilir turizmin gelişimi, doğal alanların korunması, yenilenmesi ve ekolojik dengenin korunması ile mümkün olacaktır (Salkım 2008: 4).

Turizm ve çevre, birbirleriyle çelişen iki kavram olarak değil de, aralarında karşılıklı ilişki ve işbirliği bulunan iki kavram olarak ele alınır ve bu bağlamda çalışmalar yapılırsa olumlu sonuçlar elde edilebilir. Daha da önemlisi ancak bu şekilde hem turizm, hem de çevre aynı anda yaşamlarını sürdürebilir (Harcombe 1999:3). Aslında, sürdürülebilir turizm bir turizm çeşidi olmayıp, kitle turizmi dahil tüm turizm türleri için kapsamlı ve turizmin kullandığı tüm kaynaklara duyarlı olan tüm politika ve uygulamaları içermesi gereken bir felsefedir (Kahraman ve Türkay 2009: 89; Kozak ve Bahçe 2009: 94).

Turizmin kaynağını oluşturan bu çevresel unsurlar aynı zamanda turizm çekicilik unsurlarıdır. Turizm çekiciliklerini; Weaver ve Opperman (2000), doğal ve kültürel çekicilikler olarak ikiye ayırırlarken, Inskeep (1991) ise doğal çevre özelliklerine dayalı doğal çekicilikler, insan faaliyetlerine dayalı kültürel çekicilikler ve sanatsal olarak yaratılan özel tür çekicilikler olarak ayırmışlardır. Turizm bölgesinin çekiciliğinin uzun dönemde de devam etmesi, çevresel sürdürülebilir turizm gelişmesi ile ilgilidir.

Turistik bir yöreye çeken unsurlar sonsuz ve süresiz değildir. Bu nedenle sınırlı ve muhtemelen yenilenmesi olanaksız kaynaklar olarak görülmeli ve değerlendirilmelidir. Çevreyi korumayı ve yaşam koşullarını iyileştirmeyi amaçlayan yaklaşımla, bölgeye özgü turizm kaynaklarının ve bu kaynakların çekiciliğinin korunmasında talep yönetimine önem verilmelidir.

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM VE TAŞIMA KAPASİTESİ

Sürdürülebilir bir turizm sağlanabilmesi için turizmin doğal girdilerinin tek yönlü tüketimi yerine, dengeli ve yeniden üretimini kapsayacak şekilde kullanılması, fiziki ve sosyal taşıma kapasitesinin sınırlarının aşılmasında temel ilke olarak benimsenmelidir. Bu bağlamda turizm açısından “taşıma kapasitesi” bir bölgenin o bölge doğal kaynaklarına, o bölgenin halkına, ekonomisine ve kültürüne olumsuz etki yaratmadan ve ziyaretçilerin tatmin seviyesini azaltmadan maksimum seviyede kullanılmasını belirleyen seviyedir. Bu seviyenin üstünde yapılan turizm tam anlamıyla, artan, gelişen bir turizm olarak “sürdürülebilir” bir görünüm arz etse de, taşıma seviyesinin itibaren sürdürülemez bir seviyeye gelmektedir (Birkan,2001:30). Bir bölgenin taşıma kapasitesi o bölgenin doğal kaynaklarına, halkına, ekonomisine ve kültürüne olumsuz etki yaratmadan ve ziyaretçilerin tatmin seviyesini azaltmadan maksimum miktarda kullanılmasını belirleyen seviyedir.

Taşıma kapasitesi WTO’nun tanımına göre, “bir arazinin kaldırabileceği en yüksek ziyaretçi kullanım seviyesini” gösterir. Taşıma kapasitesinin sosyal ve ekonomik olduğu kadar ekolojik olarak da değerlendirilmesi mümkündür. Şu halde taşıma kapasitesini; fiziksel çevrede herhangi bir değişiklik ve rekreasyonel deneyimin kalitesinde bir düşüş yaratmadan, bir alanı kullanabilecek azami insan sayısı olarak tanımlamak mümkündür, (Simon vd. 2004:277). Bu tanıma göre bölgedeki optimal taşıma kapasitesi, kaynakların ve olanakların dengeli kullanımını da beraberinde getirir. Beşeri faaliyetler ile çevre arasındaki etkileşime ait önemli içgörüler sağlayan taşıma kapasitesi, çevrenin yönetimi açısından da yararlı bir kavramdır (Zacarias vd. 2011: 1075).

Turizm endüstrisi için temel çekiciliği oluşturan çevresel kaynakların, kendini yenileyebilmesi, koruma-kullanma dengesi içinde uzun dönemli kullanılarak, gelecek nesillere aktarılması büyük önem taşımaktadır. Bu amacın gerçekleştirilmesinde taşıma kapasitesi önemli rol oynamaktadır (Demir ve Çevirgen 2006). Sürdürülebilir turizmi gerçekleştirmenin ilk adımı turistik bölgelerin taşıma kapasitesinin belirlenmesidir (Akış 1999: 379).

Sowman’a (1987) göre turistik bölgelerde taşıma kapasitesinin aşılması durumunda, yalnızca fiziki çevre değil doğal, sosyal, kültürel ve ekonomik çevre de bozulmaktadır (Günlü ve Şahin 2007: 151). Bu durumda, destinasyonun büyümesi durmakta bu durum imajın bozulmasına hatta hızlı bir düşüş yaşanmasına neden olmaktadır. Taşıma kapasitesinin aşılması, turistin

memnuniyeti ve destinasyonun sosyal yaşamının normal düzeyde devamı için de önemlidir. Başta çevre olmak üzere sağlık ve güvenlik alanlarında bu etki daha fazla görülmektedir. Bu noktada taşıma kapasitesi kavramı, turistler için çekici olan doğal ve beşeri kaynakların bir üst kullanma sınırının olduğunu, bu üst sınırın ötesinde kullanımda bu öğelerin bozulacağı düşüncesine dayanır. Turistin sosyal ve ekonomik özellikleri, kaynakları kullanma düzeyi ve süresi, gidilen turistik yerlerin özellikleri ve nüfusu taşıma kapasitesi üzerinde etkilidir (İncelioğlu 1996: 293)

Taşıma kapasitesi turizmin mekansal gelişimi planlamasının önemli bir bileşimidir ve sürdürülebilir turizm standartlarının oluşturulması mekanizmalarından biridir. Taşıma kapasitesi yapılan çalışmaların çoğunluğu teorik yaklaşım alanında yapılmış olmasına rağmen, önerilen tanımların pratik uygulamaları bir çok zorlukla karşı karşıyadır. Bu durum taşıma kapasitesi kavramının çekici ve yararlı olduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Genel olarak turizm taşıma kapasitesi ile ilgili dört ayrı sınıflandırma yapılmaktadır. Bunlar; ekolojik, fiziksel, ekonomik ve toplumsal taşıma kapasiteleridir. (Holden 2002; 141; Simon vd. 2004; Hall 2001; 137). Bir destinasyonun taşıma kapasitesinin belirlenmesi oldukça zor olmaktadır. Altyapı kapasitesi, ulaşım kapasitesi, su arzı, atık su kapasitesi gibi verilerin yanında gözlenebilir kirlilik ve gürültü düzeyleri gibi veriler de taşıma kapasitesi belirlemede yardımcı unsurlar olabilmektedir.

Taşıma kapasitesi, her bölge ya da yöre için farklılıklar gösterebileceği gibi zaman içinde de farklılıklar gösterebilir. Bu nedenle bir destinasyonun taşıma kapasitesini belirlemek oldukça zordur. Taşıma kapasitesi bilimsel bir kavram ya da sayıları içeren bir formül değildir. Belirlenen düzeyler yol gösterici olarak algılanmalı ve düzeyler, dikkatlice gözlenmeli, yargıya varılmalı ve diğer standartlarla tamamlanmalıdır (Avcı 2007:494). Taşıma kapasitesinin sosyal, ekonomik, ekolojik çevresel olarak tam olarak ölçülmesindeki zorluklar bu kavramı göz ardı edilmesine neden olmamalıdır. Toplumsal yaşamın devamı sürdürülebilmesi toplumun insan sosyal yerleşik sermayesinin taşıma kapasitesine uygun yaşamasına bağlıdır. Bir ekosistemin taşıma kapasitesi aşıldığında çevresel bozulmayı takip eden bir popülasyon çöküşü olmaktadır (Özdemir 2007:61).

Birçok turistik alan, sınırlı sayıda ziyaretçilerin konaklaması için hazırlanmaktadır. Zaman içinde gelen ziyaretçi sayısının artması ile, turistlerin tatmin seviyesi azalmakta, alandaki olanakların olumsuz kullanımı, alanın doğal kaynak kapasitesinin tükenmesi gibi durumlar ortaya çıkmaktadır (Küçüktopuzlu 1990:9) Bir bölgenin taşıma kapasitesi sınırı, bölgeye

gelen ziyaretçilerin faaliyetleri ya da yapılan tesisler çevreye zarar vermeye başladığı an veya herkesin kabul edebileceği en alt seviyedeki tatmin düzeyidir (Doswell 1997: 18)

Son yıllarda konu ile ilgili bir çok çalışma yapılmış ve bu çalışmalarda kabul edilebilir değişim sınırları belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca yapılan çalışmalar genelde taşıma kapasitesinin farklı yönleri ve belirli alanlar üzerine olduğu görülmektedir. Örneğin; Coccossis ve Mexa (2002) çalışmalarında kıyı şeritlerini, adaları, dağlık, kırsal, tarihi ve koruma alanlarını içine almaktadır. Brylske ve Flumerfelt (2004) liman koruma alanlarının taşıma kapasitelerini değerlendirerek, bu alanların ne kadar ziyaretçi kaldırabileceğini tespit etmeye çalışmışlardır. Arnberger ve diğerlerinin.(2004) Viyana'daki kırsal parkların sosyal taşıma kapasiteleri üzerine yaptıkları çalışmada, referandum yoluyla sosyal taşıma kapasitesinin ölçümü yapılmıştır. Mansfeld ve Jonas (2005) kırsal turizm alanlarındaki sosyo-kültürel taşıma kapasitesini değerlendirmiş, çalışmalarında turizmin etkilerine değinerek kabul edilebilir değişiklikler üzerinde durmuşlardır. Dall ve Diğ. (2005) kitle turizmi açısından sosyal taşıma kapasitesini incelemişlerdir. Mansfeld ve Jonas (2005) kırsal turizm alanlarındaki sosyo-kültürel taşıma kapasitesini değerlendirmiş, çalışmalarında turizmin etkilerine değinerek kabul edilebilir değişiklikler üzerinde durmuşlardır.

Destinasyonda taşıma kapasitesinin aşıp aşılmadığı ile çevresel bozulmaların görülmeye başlanması her zaman aynı anlama gelmemektedir. Kabul edilebilir turist sayısının belirlenmesi ile bir yerde çevresel bozulmaların baş göstermesi arasında fark vardır. Bu iki husus birbirinden ayrılmalıdır. Çevresel değerlendirmelerde de bu kritik nokta göz önünde bulundurulmalıdır (Akıs 1999: 37). Bir turistik bölgede turistik faaliyetlerinin artış göstermesine bağlı olarak o bölgede hem maliyet hem de talep enflasyonu ortaya çıkacaktır. Şöyle ki artan turizm talebi karşısında kısa dönemde artırılamayan turizm arzı nedeniyle talep karşılanamadığından o yöredeki fiyatlar genel seviyesi artarak talep enflasyonu meydana gelir. Diğer taraftan yatırım mallarının fiyatlarının, işçi ücretlerinin ve üretim giderlerinin artışı satılan mal ve hizmetlerin maliyetini artırdığından maliyet enflasyonu oluşmaktadır (İçöz 1987: 69). Taşıma kapasitesinin asılmasının mutlaka sorun olduğu da bir gerçektir. Çünkü taşıma kapasitesinin asılması beraberinde bölgeye olan mevcut talebin düşmesine neden olacaktır. İnsanlığa ve kültürel mirasa ait turistik kaynakların korunması, turizmin gelişmesini sürdürülebilir kılan önemli temel unsurlar arasında yer almaktadır.

Turizm faaliyetlerinin çevresel etkilerinin göz ardı edilerek yürütülmesi sonucu, turizm ekolojik dengeye önemli zararlar vermekle birlikte yörelerin yapısal, tarihi ve estetik değerini tehdit etmektedir (Tuna 2007: 17). Turizm destinasyonları açısından önemli bir girdi olan çevresel unsurların bozulması rekabet avantajı ve rekabet avantajının korunması sorunlarını da beraberinde getirecektir.

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM VE REKABET AVANTAJI

Turistik destinasyonlarda yönetim ve planlama olmadan kaynakların rast gele kullanılması bir çok problemi beraberinde getirir. Eğer turistik alanlarda bahsi geçen problemler yaşanmak istenmiyorsa bu alanlarda taşıma kapasitesini etkileyen faktörlerin de göz önüne alınması gerekmektedir.

Eğer, turizm eşsiz çevresel değerlere bağlıysa, turist akışının devamı için kaynakların korunması gereklidir. Sürdürülebilir turizm, destinasyona, pazarda kendisini rekabet avantajı sağlayacak şekilde konumlandırabilmesi için ihtiyacı olan alternatif bir yol sunmaktadır (Hassan 2000:239 Turizm destinasyonu pazarlama stratejisi geliştirilmesi açısından temel kaynak ve çekicilikleri ile ilgili özelliklerinin belirlenmesi, önemlidir.

Turizm destinasyonunun pazarlanmasında göz önünde bulundurulması gereken duyarlı nokta destinasyonun rekabet gücüdür. Destinasyonun sürdürülebilir turizm yönünden güçlenmesi, rekabet gücü için gerekli görülmektedir. Dolayısıyla rekabete dayalı pazarlarda destinasyonun gücü, "destinasyonun rakipler karşısında pazar payını korurken, kaynaklarını sürdürebilir şekilde kullanarak katma değeri yüksek ürünler üretme yeteneği" olarak tanımlanmaktadır. Destinasyon planlama ve geliştirme, mevcut rekabet avantajlarına sahip olan destinasyonun kaynak zenginliğinin sistematik biçimde yeniden sorgulanmasına odaklanmalıdır. Bu yolla destinasyonda sürdürülebilir turizmin gelişmesi, birbiriyle bağlantılı rekabet avantajları yaratmak anlamına gelmektedir (Kahraman ve Türkay 2009:113)

Turizm sektörünün yarattığı çok sayıdaki olumlu etki uluslararası turizm piyasasında yoğun bir rekabet yaşanmasına neden olmaktadır. Rekabet baskısının artması kaynakların sürdürülebilirliğinin zaman zaman göz ardı edilmesine neden olabilmektedir. Yakın gelecekte çevreye yönelik talepler de global anlamda artacak, turistler çevre konusunda daha duyarlı hale gelecek ve tatil tercihlerini uyumlu ve başarılı çevre politikalarının uygulandığı yerlerden yana kullanacaklardır (Tuna 2007: 19). Sürdürülebilirlik, turizm endüstrisindeki uzun süreli

rekabet ortamını geliştirme amacıyla, sosyal ve ekonomik kalkınmanın yanı sıra çevreyi de ilgilendiren farklı konuları bütünleştirmeye çalışır (Kernel 2005:151).

Sektörde benzer mal ve hizmetleri aynı grup müşteriye sunan destinasyonlar birbirleri ile rekabete girerler. Rekabet, bir bakıma, müşterilerin gereksinimlerini karşılarken, onların beklentilerini gerçekleştiren ve onlar için değer yaratan stratejilerle pazarda mücadele etmektir (Ülgen ve Mirze 2004:257). Hassan (2000) turizmde rekabetçilik veya destinasyon rekabetçiliğini “bir destinasyonun rakiplerine göre pazar konumunu korur iken kaynaklarını sürdürülebilir hale getirerek katma değer ürünler yaratabilme ve bu ürünleri bütünleştirme yeteneği” şeklinde tanımlamaktadır.

Rekabet dinamiği konusunun anlaşılmasında önemli yaklaşım, kaynak temelli bakmaktır. Kaynak temelli yaklaşıma göre, kıt, değerli ve taklit edilmesi zor bir kaynağa diğerlerinden fazla sahip olduğunda sürdürülebilir bir rekabet avantajına sahip olmaktadır (Barney 1991: 101) Bu kavram doğal kaynakların sınırlı olması nedeniyle turizme yabancı değildir. Turizm kaynakları; doğal kaynaklar (örneğin plajlar, dağlar, kırsal gibi), kültürel varlıklar (örneğin müzeler, gelenekler ve festivaller gibi) ve insan gücünü içerir (Gonzales ve Falcon 2003).

Rekabeti avantajını kaynak tabanlı görüş ile açıklayan araştırmacılar, rekabet avantajını, firmanın özel durumu ile birlikte kontrol edebildiği kaynaklara bağlı olduğunu ifade eder Diğer bir ifade ile rekabet avantajını sağlama konusunda kaynakların üzerine odaklanır (Lynch 2006: 197). Kaynaklar, üretim sürecine katılan girdilerdir. Barney’e (1991) göre göre kaynakların firmanın stratejisini uygulayabilmesi için değerli olmasının yanında aynı zamanda az bulunur olması gerekir. Firma eğer değerli ve nadir kaynaklara sahipse bu kaynaklar vasıtası ile rekabet avantajı kazanabilir. Eğer firma hem değerli ve nadir kaynaklara sahip hem de bu kaynaklar kolay ikame edilemez ve rakiplerce taklit edilemez ise bu kaynaklar firmanın rekabet avantajını sürdürmesini sağlar. Kaynakların etkin bir şekilde bir araya getirilmesi durumunda örgütsel kabiliyet ve yetenekler yönlendirici olacaktır. Gizli varlıklar olarak değerlendirilen yetenekler işletmelerin sahip oldukları yönetsel becerilerdir (Hadjimanolis 2000: 264). İşletmelerin rekabet avantajına sahip olabilmeleri kaynakların, eşsiz olma, nadir olma, taklit edilememe ve ikame edilememe özelliklerine sahip olması zorunludur (Oliver 1997: 698).

Turizm bölgesinde göreceli avantaj sağlayan unsurlar; bölgenin niteliksel özellikleri ve fiyat farklılıkları olmak üzere ikiye ayrılabilir. Turistik kaynakların çekiciliklerini oluşturan;

kalitesi, çeşitliliği, rakiplerden farklılığı, benzersizliği, orjinalliği gibi unsurlar niteliksel boyutunu oluşturmaktadır. Çevre sorunları ve çevre sorunlarının çözümüne yaklaşımlar da niteliksel boyutun bir parçası olarak ele alınabilir (Ayaş 2007:62). Söz konusu niteliksel boyutlar turizm destinasyonu açısından çoğu kez benzersiz ve değerlidir. Ayrıca doğal kaynakların taklit edilmeyeceğini söylemek mümkündür. Destinasyonlar rakiplerinin kolayca taklit edemeyeceği yetenekler sayesinde sürdürülebilir bir rekabet avantajı elde edebilirler. Bütün turizm çeşitlerinin arza bağımlı bir şekilde yönlendirilmesi kritik öneme sahiptir (Kahraman ve Türkay 2009: 112)

Turizm pazarlaması açısından, son yıllarda turist profilinde görülen değişikliklere bakıldığında, insanların hayat tarzlarını yansıtan ürün ve hizmetler gittikçe daha önemli olmaya başladığı görülmektedir. Geleneksel paket programlar yerine, paket programa bağlı olmayan tatillere olan talep artacaktır. Bu da beraberinde, kişiselleştirilmiş lüks seyahatleri ve gezileri ön plana çıkaracaktır. Özellikle refah düzeyinin daha yüksek olduğu Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da yaşlı ancak iyi eğitilmiş nüfus, doğa ve kültür turizmine yönelecektir. Doğa turizminde ileri yaştaki nüfusun seyahat amacı macera değil doğal güzelliklerin keyfini çıkarmak olacaktır. Kültür turizminde ise sadece müze ve tarihi eser destinasyonları değil, yöresel halkla iç içe yaşanabilecek ve gidilen yerin gelenek ve görenekleri ile kültürel özelliklerinin öğrenilebileceği yerler yükselişe geçecektir. (Ersun ve Arslan 2011: 234)

(Huyber vd. 2003:572) göre, günümüzde çevre duyarlılığının artması, turizm sektöründe de doğal turistik ürünlere yönelimi arttırmaktadır. Doğal değerlere bağlı seyahat eden turistler için çevrenin bütünlüğü ve doğal değerlerin orjinalliği temel kaynak olması nedeniyle söz konusu hedef kitleyi cezp etmek isteyen turizm bölgeleri de çevresel değerleri koruma ve geliştirme yönünde teşvik edilmiş olacak ve hem turizm hizmetini arz edenler hem de talep edenler tarafından çevresel maliyetlere katlanma boyutunda her iki tarafında kazandığı bir işbirliği doğacaktır

SONUÇ VE ÖNERİLER

Son yıllarda turizm talebinde çevre bilinci, çevresel değerler, ve çevresel duyarlılık gibi kavramlar önem kazanmakta ve turizm talebinde etkili olduğu görülmektedir. Bu nedenle hedef kitlenin talebini etkileyen doğal değerler korunurken çevreye duyarlı turistik ürünler ve değerlerin geliştirilmesi ve çeşitliğin arttırılmasına özen gösterilmelidir. Çevre konusunda bilinçli turistler, doğal yapısı bozulmamış alternatif destinasyonlar arayışında olacaklardır. Bu

nedenle destinasyonların sahip olduğu çevresel kaynakların belirlenerek turizm amaçlı yanlış kullanımın önlenmesi gerekir.

Destinasyon paydaşlarının (turizm işletmeleri, yerel yönetim ve yerli halk gibi) katılımı olmadan çevresel kaynakların korunabilmesi mümkün değildir. Bu amaçla destinasyonun fiziksel, ekonomik ve toplumsal taşıma kapasitesi paydaşlarında görüşü alınarak belirlenmelidir. Ancak, bu çok da kolay değildir. Özellikle turizm işletmeleri, yılın belirli dönemlerinde ortaya çıkan yığılmanın ekonomik getirisinin cazibesinde kalarak çevresel bozulmayı göz ardı edebilmektedirler. Bu durum taşıma kapasitesinin aşılmasına sonucunu doğurabilmektedir. Taşıma kapasitesinin aşılması durumunda hizmet kalitesinde düşmesi, aşırı yapılaşma, fiyatların artması ve son olarak turist deneyiminin olumsuz olması gibi durumları ortaya çıkacaktır. Bir destinasyonun pazarlanmasında mevcut kaynakların tanıtımı kadar ziyaretçi deneyimlerinin olumlu olması da rekabet avantajının sürdürülmesi açısından önemlidir.

Turizm destinasyonlarının rekabet avantajlarını sürdürülebilir kılmak için öncelikle, bölgesel ve yerel kendine özgü çekicilik kaynaklarının belirlenmesi ve tanımlanması gerekir. Özellikle, doğal ve geliştirilmiş kaynaklar turizm destinasyonuna talebi yönlendiren çekim unsurları olduğu unutulmamalıdır. Turizm destinasyonunun sahip olduğu ve hedef kitlenin motivasyonunu artıran çevresel değerler korunurken, çevreye duyarlı yeni ürünler geliştirilerek ürün çeşitliliği artırılmalıdır. Bunu yaparken kalite ve fiyat üstünlüğü de sağlanmalıdır.

Destinasyonun rekabet gücü ile ilgili değerlendirmeler yapılırken, bölgeye ait nadir ve taklit edilemez kaynaklara yönelik tehditler zararsız hale getirilmeli ve rakiplere karşı üstünlük sağlayacak stratejiler geliştirilmelidir. Bu noktada tüm paydaşların iş birliğinin sağlanması önemlidir. Turistik kaynaklar ve çevresel değerler konusunda turistlere tüm iletişim olanakları kullanılarak ulaşılmalı ve talebi etkileyen değişimler yakından takip edilmelidir.

KAYNAKÇA

Ahn, B. Y, Lee, B., Shafer, C.S. (2001). Operationalizing Sustainability In Regional Tourism Planning: An Application Of The Limits Of Acceptable Change Framework, Tourism Management, pp. 1-15, Elsevier Science Ltd.

Akış S. (1999). Sürdürülebilir Turizm ve Türkiye, Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi, Yıl:10Mart-Haziran, 3646

Arnberger , A., Haider, W. ve Muhar, A. (2004). Social Carrying Capacity of an Urban Park in Vienna, Working Papers of the Finnish Forest Research Institute 2 (21.01.2013) <http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2004/mwp002.htm> adresinden alınmıştır.

Avcı, N. (2007). Turizmde Taşıma Kapasitesinin Önemi. Ege Akademik bakış, 7(2) 485-501

Avcıkurt, C. (2003). Turizm Sosyolojisi, Turist-Yerel Halk Etkileşimi, Balıkesir: Detay Yayıncılık

Ayaş N. (2007). Çevresel Sürdürülebilir Turizmin Gelişmesi. Gazi Üniversitesi, İİBF Dergisi 9/1, 59-69

Barney, J. (1991). Firm Resources and Sustained Competitive Advantage. Journal of Management, 17 (1): 99-120.

Birkan, İ (2001). “Sürdürülebilirlik kavramı, Turizm Sektörü Açısından Sürdürülebilir Gelişmenin Önemi ve Koşulları. I. Ulusal Turizm İşletmeciliği Kongresi Bildiriler Kitabı, Kızılcahamam, Ankara, 17- 18.

Brylske, A. Ve Flumerfelt, S. (2004). Assessing The Carrying Capacity Of Mpas: How Many Visitors Can Your Mpa Hold? Mpa News International News And Analysis On Marine Protected Areas, Vol. 6, No. 2, August.

Cengiz D. ve Aydın Ç. (2006) Turizm ve Çevre Yönetimi, Sürdürülebilir Gelişme Yaklaşımı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara

Coccosis, H. (1996), Tourism and Suslainabilily: Perspective Implications. G.K.. Briestly, J.A. Esvvards and H. Coccosis (Ed) Sustainable Tourism in European Experiences Priessley

G.K. Edvards JA. Wallingford: CAB International. Commission of the European Communities, 1993: 4

Coccosis, H. ve, Mexa A. (2002). Defining, Measuring And Evaluating Carrying Capacity In European Tourism Destinations, University of Aegean,

Cronin, A. L. (1990). A Strategy for Tourism and Sustainable Developments, World Leisure and Recreation, 32 (3)12-18

Commission of the European Communities, (1993). Commission of the European Communities, Directorete General XXIII-Tourism Unit. Taking account of environmental in tourism development. Brusseles.

Dal, S. (2007). Kuşadası'nda Kıyı Kullanımı ve Turizmin Mekansal Etkileri Konusunda Yerel Halkın Tutumları .Ege Coğrafya Dergisi, 16 (2007), 69-85, İzmir, Aegean Geographical Journal, 16 , 69-85

Dall, S. M., Brandolini, A. ve Mosert, R. (2005). Social Carrying Capacity of Mass Tourist Sites: Theoretical And Practical Issues About Its Measurement. The Fondazione Eni Enrico Mattei Note Di Lavoro Series Index (14.03.2001)

<http://www.Feem.Gt/Feem/Pub/Publications/Wpapers/Default.Htm> adresinden alınmıştır.

Davidson, R. and Maitland, R.(1997). Tourism Destinations, Hodder & Stoughton Educational, London

Demir, C ve Çevirgen, A. (2006). Ekoturizm Yönetimi, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım

Doswell, R. (1997). Tourism : How effective management Makes the Difference. Butterworth- Heinemann, Oxford,

Erdoğan, N. (2003), Çevre ve (eko)turizm. Ankara: Genel Yayın ve Dağıtım,

Ersun, N. Ve Arslan,K. (2011). Turizmde Destinasyon Seçimini Etkileyen Temel Unsurlar ve Pazarlama Staratejileri , Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi Cilt XXXI,Sayı II, 229-248

Eser, S, Dalgın, T., Çeken, H. (2011). Sürdürülebilir Bir Turizm Türü Olarak Kültür Turizmi: Efes Örneği. 12. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı. Akçakoca.152-156

Gonzales, A.M.ve Falkon J.M.G, (2003). Competitive Potantial of Tourism in Destionational. Annals of TTourism Research, Vol.0No:3 , 720-740,

Günlü, Ü. ve Şahin, N. (2007). Turizmde Ürün Geliştirme Ve Alternatif Turizm. O. İçöz (Ed.) Genel Turizm: Turizmde Temel Kavramlar ve İlkeler İçinde (141-165). Ankara: Turhan Kitabevi.).

Gössling, S. (1999). Ecotourism: A Means To Safeguard Biodiversity And Ecosystem Functions? Ecological Economics, 29, 303-320.

Hadjimanolis, A, (2000). A Resource-Based View of Innovativeness in Small Firms. Tecnology Analiysis and Strategic Management, 12(2), 263-281

Harcombe, D. (1999).The Economic Impacts of Tourism, ABAC Journal, Assumption University, 19(3)

Hassan, S. S. (2000). Determinants of Market Competitiveness in an Environmentally Sustainable Tourism Industry. Journal of Travel Research, 38, 239- 245.

Holden, A. (2002). Environment & Tourism, Routledge, Florence, USA.

Hall, C. M. (2001). Geograpy of Tourism & Recreation: Environment. Place & Space, Routrege, Florence, USA.

Huybers , A.T.ve Bennett, B. (2003, Inter-Firm Cooperation at Nature-Based Tourism Destinations. Journal of Socio-Economics, Vol. 32., 571-587.

Inskeep , E. (1991). Tourism Planning : An Integrated and Sustainable Development Approach. Van Nostrand Reinhold, New York,

İçöz O, (1987). Turizmin Bölgesel ve Ekonomik Etkileri ve Kuşadası Örneği. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir

İncelioğlu, N. vd. (1996). Turizmin Çevre Üzerinde Etkisi-Türkiye Örneğinin Özellikleri. Türkiye'de 19. Dünya Şehircilik Kolokyumu, MSÜ Yayınevi, İstanbul,.

Kahraman, N. ve Türkay, O. (2009). Turizm ve Çevre, Ankara: Detay Yayıncılık.

Kernel, P. (2005). Creating And Implementing A Model For Sustainable Development In Tourism Enterprises. Journal Cleaner Production,. 151-164, Elsevier Science Ltd.

Kozak, M.A. ve Bahçe, S. (2009). Özel İlgi Turizmi. Ankara: Detay Yayıncılık

Kozak, N, Kozak, M. A. ve Kozak, M. (2000) Genel Turizm İlkeler-Kavramlar. Geliştirilmiş 4. bası, Ankara: Turhan Kitabevi.

Kuntay O. (2004). Sürdürülebilir Turizm Pazarlaması, Ankara Alp Yayınevi

Küçükaltan. D. ve Yılmaz. İ.A.(2011). Sürdürülebilir Turizm Bağlamında Ekoturizmin İğneada Ölçeğinde Uygulanabilirliği. 12. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı. Akçakoca,157-167

Küçüktopuzlu, F. (1990). Turistik alanlarda kontrolsüz gelişme ve Alanların Taşıma Kapasitesi. Turizm yıllığı 1988-1989, Türkiye Kalkınma Bankası, 9-19,

Lerner, M. and Haber, S. (2001). Performance Factors of Small Tourism Vnturcs: The Interface of Tourism Entrepreneurship and The Environment. Journal of Business Venturing, Vol.16, 77-100.

Lynch, R. (2006), Corporate strategy, 4th edition, Prentice Hall, Edinburgh Gate Harlow England

Mansfeld, Y. ve Aliza, J. (2006). Evaluating The Socio-Cultural Carrying Capacity Of Rural Tourism Communities: A „Value Stretch. Approach” Tijdschrift Voor Economische En Sociale Geografie, Vol. 97, No. 5, 583–601.

Mebratu, D.(1998). Sustainability and Sustainable Development: Historical and Conceptual Review, Environ Impact Asses Review,Vol: 18,.493-520.).

Middleton, V.ve Hawkins, R. (1998). Sustainable Tourism: A Marketing Perspective , Oxford, Butterworth- Heinemann, 1998

Oliver, C. (1997). Sustainable Competitive Advantage: Combining Institutional and Research- Based Views. Strategic Manegement Journal,18(9), 697-713

Özdemir S.B.(2007). Çevre Koruma Kullanma Dengesinde Taşıma Kapasitesinin Önemi, Örnek Turizm Sektörü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Salkım,M., (2008). Değişen Seyahat Eğilimleri Kapsamında Sürdürülebilir Turizm Anlayışının Turizm Politikaları Üzerine Etkisi. 2. Ulusal İktisat kongresi 20-22 Şubat, DEÜ,İİBF, İzmir

Simon, F. J G., Narangajavana, Y ve Marques, D., (2004). Carrying Capacity in the Tourism Industry: A Case Study of Hengistbury Head. Tourism Management, Vol 25, Is 2 April, 275-283.

Sowman, Marle S. (1987). A procedure for Assessing Recreational Carrying Capacity of Coastal Resort Areas. Landscape and Urban Planning, Vo.14, October, 332-333

Swarbrooke, J. and Horner, S. (2001). Consumer Behaviour in Tourism, Scd. Press. Britain

Tuna, M. ,(2007). Turizm, Çevre ve Toplum (Marmaris Örneği) Detay Yayıncılık Ankara

Ülgen, H. Ve Mirze, S. K. (2004). İşletmelerde Stratejik Yönetim, Litaratür Yayıncılık, İstanbul..

Weaver, D. ve M. Opperman (2000). Tourism management. John Wiley & Sons, Australia,

WTO (1998), Guide for Local Authoriries on Devolving Sustainable Tourism,

Zacarias, D.A.; Williams, A.T. ve Newton, A. (2011). Recreation Carrying Capacity Estimations To Support Beach Smanagement at Praia de Faro, Portugal. Applied Geography, 31, 1075-1081.).